

UDK 37.064.1:316.624-057.874(049.3)

Primljeno: 10. 07. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Ajla Demiragić

NOVO KNJIŽEVNOKRITIČKO I IMAGOLOŠKO TUMAČENJE OSTAVŠTINE JAGODE TRUHELKE

(Katarina Ivon, *Jagoda Truhelka: Poetika na margini*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2023)

Izdavačka kuća Ljevak objavila je početkom ove godine novu knjigu Katarine Ivon¹ *Jagoda Truhelka: Poetika na margini*. U uvodnom obraćanju autorica napominje da stvaralaštvo Jagode Truhelke zaokuplja njenu znanstvenu pozornost duži niz godina, a da je ovom studijom, pored ostalog, nastojala ispraviti književnopovijesne nepravde koje su, u ideološki divergentnim razdobljima, nanese ovoj reprezentativnoj figuri hrvatske književnosti. Iako se, zahvaljujući patrijarhalno-patriotskoj konstituciji književnog kanona,² Jagoda Truhelka pojavljuje unutar istoga kao autorica dječje književnosti, ona ostaje, po mišljenju Katarine Ivon, nepravedno zanemarena književnica koja zauzima marginalnu poziciju u okviru hrvatske književne i kulturne povijesti. Oslanjajući se na istraživanja Ranke Jindre (1982.) te istraživanje Ane

1. Katarina Ivon vanredna je profesorica na Odsjeku za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru i dopredsjednica je Hrvatske udruge istraživača dječje književnosti. Autorica je znanstvene monografije *Od Kačića do Svačića. Imagologija i ideologija zadarskih koledara* (2018). Primarni znanstveni interesi ove autorice usmjereni su prema novijoj i dječjoj hrvatskoj književnosti, književnoj i kulturnoj teoriji, posebice književnoj imagologiji.
2. O tom specifičnom statusu književnica s ovih prostora, koje su uključivanjem u kanon i nadalje ostale književnice margine, pisala je, pored ostalih, Renata Jambrešić Kirin. Predstavljajući književnost jedne druge zanemarene hrvatske književnice, Jambrešić Kirin sugerira da se primjenom tehnike "isključivanja uključivanjem" (Foucault, *Ritualni isključivanja*, 1971) na gradnju kanona u južnoslavenskim književnostima jasno uočava „kako je preduvjet za kanonsku ovjeru getoizacija ili pridjeljivanje neke 'manjinske' odrednice – žene mogu biti velike dječje književnice, značajne domoljubne poetese, 'patuljaste Amazonke', trivijalne književnice.”

Batanić i Sanje Lovrić Kralj (2019), autorica naglašava da je uvijek bila prisutna diskrepancija u valorizaciji književnog rada Jagode Truhelke i da se nije uspio rehabilitirati ni u novim okolnostima 90-ih, kada se njezino djelo ponovo aktualizira i postaje dio institucionaliziranog dječjeg književnog kanona.

Stoga, na tragu ranijih prikaza i teorijskih radova posvećenih javnom djelovanju, pedagoškom radu i književnom stvaralaštvu Jagode Truhelke, Katarina Ivon u ovoj studiji nudi nova kritička čitanja Truhelkina književnog opusa, posebice njenih manje poznatih proznih tekstova. Ujedno, na temelju pomnog iščitavanja arhivske građe³, privatne korespondencije⁴ i dnevnčkih zapisa, autorica nastoji da prikupi i interpretira fragmente⁵ jedne mikropovijesti kako bi rasvijetlila Truhelkine moralne i svjetonazorske stavove, kao i njeno razumijevanje dužnosti te javni lik i profesionalni angažman kao uzorit primjer svega što bi, po mišljenju Ivon, učiteljski posao morao apsorbirati u današnjem vremenu.

Knjiga je podijeljena na devet poglavlja naslovljenih redom: „Obiteljski imaginarij“, „Ženski imaginarij I: građanske djevojke u 19. stoljeću“, „Ženski imaginarij II: ženske dužnosti i angažman“, „Odgojni imaginarij: *Carstvo duše*“, „Nacionalni imaginarij: *Zlatni danci*“, „Prostorni imaginarij“, „Dječji imaginarij: Truhelkina literatura u 1920-ima“, „Imaginarij djetinjstva: *Zlatko*“, „Politički imaginarij: kritička čitanja“, a slijedi Kazalo imena, Bibliografija objavljenih knjiga Jagode Truhelke te popis korištenih arhivskih fondova, zbirki i literature.

U prvom poglavlju autorica rekonstruira porodični kontekst Jagode Truhelke naglašavajući da su brižni odnosi između članova porodice na presudan način utjecali ne samo na književno stvaralaštvo već i na javni angažman Jagode Truhelke. Štaviše, autorica napominje da su i Jagodin otac Antun Vjenceslav te brat Ćiro, kao javni djelatnici koji su dali važan doprinos kulturno-prosvjetnom i općenito društvenom razvoju Hrvatske u okviru Austro-Ugarske monarhije, nepravedno zanemareni i da se uglavnom izučavaju kao „saputnici jednog povijesnog vremena i prostora“ (str. 17). Truhelka je odrasla u okviru građanske patrijarhalne porodice srednjega društvenog sloja. Njen otac, porijeklom Čeh, po završetku učiteljske preparandije u Pragu, dobija prvu stalnu učiteljsku službu u Hrvatskoj, u kojoj odlučuje da osnuje porodicu zajedno s Marijom Schön, mađarskom Njemicom. Otac rano umire i zato majka preuzme brigu o izdržavanju i školovanju Jagode i njene braće. Po mišljenju

3. Na temelju arhivske građe pohranjene u Hrvatskom zemaljskom muzeju, u osobnom fondu Jagodina brata Ćire Truhelke, kao i u Hrvatskom školskom muzeju, Državnom arhivu u Osijeku.
4. Pisma su uglavnom pronađena u sačuvanim ostavštinama osoba kojima je Truhelka pisala, poput Ivana Trnskog, Hermine i Josipa Eugena Tomića, Zdenke Marković ili Elize Kučere.
5. Autorica navodi da je Truhelka uništila većinu svoje pisane ostavštine, a njen službeni dosije, koji je bio pohranjen u Arhivi BiH, izgorio je u požaru 2014. godine.

autorice, upravo će ova borba majke da školuje djecu u Zagrebu, kao i brižni odnos s braćom, biti osnovna inspiracija za neka od najznačajnijih djela Jagode Truhelke. U ovom poglavlju autorica pokazuje kako su se postupno oblikovali moralni i svjetonazorski stavovi Truhelke, kroz lekcije koje je primila od oca i brata Ćire, koji su bili „prvi impulsi oblikovanja osobnosti, svjetonazora, pogleda na ljudsku egzistenciju” (str. 17), preko naobrazbe koju je stekla u zagrebačkom liceju. Analizirajući korespondenciju koju je, po dolasku u Banju Luku, Truhelka vodila sa zagrebačkim kulturnim krugom, Ivon ističe da ta pisma svjedoče o Truhelki kao važnoj književnoj i kulturnoj figuri na početku 20. st. Na kraju ovog poglavlja autorica nudi nekoliko impresija o Truhelkinom svjetonazorskom profilu koji nije bio monolitan i isključivo vezan za kršćanske koncepcije već je, posebice u prvoj fazi njenog djelovanja, bio vrlo progresivan.

Drugo poglavlje posvećeno je analizi prikaza ženskih likova u ranim proznim radovima, uglavnom pripovijetkama, koji su objavljeni na stranicama časopisa *Vienac*, počevši od 1894. godine, kada je izašla prva Truhelkina pripovijetka, pa sve do preseljenja u Banju Luku 1902. godine. Ivon ukazuje kako je Truhelka oblikovala narative o sirotici, o društvenim predodžabama djevojaštva, o ljubavi i odanosti učiteljici, ženskoj tihoj tuzi, stvarajući kompleksne psihološke portrete senzibilnih, pobožnih, domoljubnih građanskih djevojaka, ali i udanih žena te neudanih starih djevojaka.

U trećem poglavlju autorica istražuje načine realizacije ideje ženske emancipacije u diskurzivnoj praksi Truhelkinog pisanja kao i pitanje tvorbe subjekta koji je decentriran i zauzima višestruke identitetske pozicije. Pozornost je usredotočena na Truhelkine romane: *Tugomila* (1894) i *Naša djeca* (1896), objavljene u ediciji Knjižice za mladež HPLZ-a, *Plein air* (1897) i *Vojača* (1899), koji su izlazili u nastavcima u sarajevskom časopisu *Nada*. U ovim romanima, počevši od romana *Tugomila*, u kojem Truhelka po prvi put u romanesknu praksu uvodi pojam ženske emancipacije, preko psihološkog romana *Plein air*, u kojem je prikazan lik slikarice i feministice Zdenke Podravac, do povijesnog romana *Vojača*, u kojem je glavna junakinja prikazana kao tradicionalna žena sputana normama patrijarhalnog bosanskog srednjovjekovnog društva, Truhelka se bavi pitanjem neravnopravnog položaja žena u društvu. Razmatrajući razvoj Truhelkine ženske poetike, autorica ukazuje i na važnost razumijevanja društveno-političkog konteksta kraja 19. st. i razvoja kulture koja se zalagala za nove progresivne ideje poput ideje o važnosti obrazovanja žena i promjeni njihovog statusa u društvu.

Naredno poglavlje posvećeno je tumačenju odgojnog epistolara *U carstvu duše* (1910) koji je nastao na temelju pisama koja je Truhelki uputila njena prva učiteljica iz Osijeka Magdalena Šrepel. U epistolaru Truhelka naglašava da je pored etičkog

odgoja podjednako važan i estetski te kroz pisma usmjerava svoje čitateljice prema idealima istine, dobrote i ljepote. U petom i šestom poglavlju autorica analizira, kako navodi, temeljni tekst autobiografske proze hrvatske dječje književnosti *Zlatni danci* (1918). U ovoj trilogiji Truhelka opisuje svoje odrastanje u Osijeku u periodu od 1860-ih do 1870-ih, te na poseban način oslikava ulice i prostor rodne kuće kao i drage osobe koje su utjecale na njen život. Kroz analizu ove proze, autorica se bavi pitanjem nacionalnog i prostornog imaginarija. Naglašava da je prikaz djetinjstva u *Zlatnim dancima* obilježen vjerskim i nacionalnim momentom tako što se priče grade oko događaja povezanih s ključnim vjerskim praznicima ili običajima, dok se nacionalni naboj povezuje oko prikaza dječje igre u kojoj se sva djeca bore za čast i poziciju Nikole Šubića Zrinskog. U sedmom i osmom poglavlju autorica se fokusira na dječje književno stvaralaštvo Jagode Truhelke nastalo u periodu 20-ih i 30-ih godina 20. st. Pored ostalog, u ovom dijelu studije, autorica ukazuje kako je vjerski svjetonazorski konzervativizam posebno istaknut u dječjem romanu *Zlatko* (1934.). Općenito, proza koju Truhelka piše nakon odlaska u mirovinu i povratka iz ratnog Sarajeva u Zagreb svjetonazorski se približava katoličkoj književnosti. Zbog ovih radova u periodu socijalističke Jugoslavije Truhelka će biti predstavljena kao autorica kršćanske provenijencije.

Polazeći od teze da je Truhelkina marginalizirana pozicija nezaslužena i ideološki obojena, u posljednjem poglavlju naslovljenom „Politički imaginarij: kritička čitanja“ autorica nudi detaljan prikaz kritičkog vrednovanja Truhelkinog rada kroz tri razdoblja. Nakon Drugog svjetskog rata i uspostave novog društvenog poretka književni je opus Jagode Truhelke zanemaren jer se prvenstveno tretirala s predznakom kršćanske spisateljice. Kako nadalje navodi Ivon, do postupne rehabilitacije Truhelkine književnosti dolazi tek nakon što su *Zlatni danci* doživjeli svoje četvrto izdanje 1969. godine. Od 1990-ih *Zlatni danci* postali dio institucionaliziranog književnog kanona, a o Jagodi Truhelki se počinje nanovo pisati kako u kontekstu dječje i adolescentske književnosti tako i u okviru regionalne (slavonske) književnosti. Truhelka je postala posebno važna kao istaknuta figura ženske kulturne i književne povijesti te se u kontekstu ženske književne produkcije razumijeva kao začetnica hrvatskog ženskog pisma. Ivon ukazuje da se danas ostavštini Jagode Truhelke prilazi s različitih teorijskih polazišta. Međutim, aktualizacija je uglavnom usmjerena prema kanonskim djelima, dok se književnost koja nije namijenjena djeci još uvijek slabije istražuje. U potpoglavlju naslovljenom *Bosna i Hercegovina – hrvatska i/ili srpska*, nudi se prikaz negativne kritičke recepcije javnog i književnog angažmana Jagode Truhelke. Ivon kritički iščitava prikaze koji

su publikovani u bosanskohercegovačkim časopisima 1904. i 1905. godine u kojima se se problematizira pitanje hrvatskog domoljublja autorice čiji roditelji nisu bili Hrvati, ili se osuđuje Truhelkino pisanje o BiH u pripovijetkama *Nakon deset godina* i *Finis Hercegovine* kao i u romanu *Vojača*. Čak se vrlo nekorektno sugeriralo kako je Truhelka svoje romane objavljivala u nastavcima u časopisu *Nada* zbog honorara. Potom Ivon ukazuje kako su na oštre kritike izrečene na račun javnog angažmana i književnih ostvarenja Jagode Truhelke burno reagirale feministički orijentirane autorice poput Marije Jambrišak ili Adele Milčinović. Drugo kritičko čitanje u ovom poglavlju započinje razmatranjem poetike Jagode Truhelke u svjetlu književnosti *fin de sieclea*, a potom se razmatra kritička recepcija Jagode Truhelke kao književnice dječje književnosti. Posebno se ukazuje kako se njen rad često nepravedno tumačio u poredbenoj perspektivi s djelima druge dvije istaknute figure hrvatske književnosti za djecu Ivane Brlić-Mažuranić i Vladimira Nazora. Na kraju poglavlja Ivon taksativno navodi one postupke ili elemente koji Truhelkinu poetiku čine jedinstvenom. Pored ostalog, Truhelka je njegovala realističku pripovijetku, strukturirala je obiteljski roman na tragu *Malih žena* L. Alcott te je uvela u dječju književnost opis djece i djetinjstva na autobiografskoj osnovi.

Knjiga *Jagoda Truhelka: poetika na margini* ponudila je drugačiji metodološki pristup proučavanju položaja i uloge književnice u okviru hrvatske književne tradicije. U vješto i pristupačno napisanoj studiji Katarina Ivon promišljeno gradi svoju argumentaciju i donosi inovativne uvide i uvjerljiva tumačenja književnog opusa Jagode Truhelke. Ujedno, autorica nastoji razjasniti i predstaviti i socijalni i povijesni okvir unutar kojeg je djelovala Truhelka i na njenom primjeru sklopiti još jednu važnu mikropovijest ženske svakodnevice.

Adresa autorice
Author's address

Ajla Demiragić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
demiragic.ajla@gmail.com

